

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

Leerdoel

De student bouwt de training van het paard op volgens de treden van het **Scala van de opleiding**, de leerling werkt met respect voor de **Vijf Vrijheden** en de richtlijnen van de **Gids voor Goede praktijken**. De student past de **10 punten voor Welzijn Onder Werktijd** toe. Dit alles ook tijdens training en steeds op maat voor het betreffende paard.

Theorie

Zie ook [instructie IDS 003.01 FEI/KNHS richtlijnen en het doel der dressuur](#), [IDS 004 basisdressuur voor alle paarden](#) en [IDS 005, W.O.W. 10 punten voor Welzijn Onder Werktijd](#), [IDS 006 het Scala van de opleiding van het paard](#).

Waarom

De richtlijnen voor trainen, vrij werk, aan de hand, aan de longe en of tijdens het zadelmak maken komen overeen, zijn dezelfde, als de richtlijnen (zie Ethologie) voor verzorging en omgang en (zie Instructie) voor rijden en lesgeven. Omdat van alle richtlijnen en voorschriften in dit onderwijs pakket alleen het doorlopend toepassen van de 10 punten voor W.O.W. Welzijn Onder Werktijd nieuw is worden deze zowel hier in het Lesboek Paarden Trainen als in het Lesboek Instructie behandeld.

W.O.W. Welzijn Onder Werktijd is afgeleid van de 10 Trainingsprincipes van ISES

Applied Science: = het in het dagelijks werk, de praktijk, toepassen van wetenschappelijk **getoetste kennis** die we (vaak ook van oorsprong empirisch = van vader op dochter enz.) hebben verworven.

De 10 punten voor W.O.W. zijn afgeleid van de ISES ethische leer- en Trainingsprincipes, zie ook www.equitationscience.com en bewerkt voor een breder publiek.

Dit zegt ISES zelf over de wetenschappelijke benadering van de rijkunst: ISES promoot objectief, op onderzoek gebaseerd begrip omtrent het welzijn van paarden tijdens training en competitie. Dit doet ISES door het toepassen van valide, kwantitatieve wetenschappelijke methodes welke kunnen identificeren welke trainingstechnieken (in)effectief zijn of kunnen leiden tot aantasting van het welzijn van het paard. Deze tak van wetenschappelijk onderzoek gebruikt een multidisciplinaire benadering om onderzoek te doen naar en dus inzicht te geven in het trainen van het paard bijvoorbeeld vanuit het perspectief van leertheorie waardoor antropomorfisme en door emotie gemotiveerde training vermeden wordt.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

- > De 10 punten voor W.O.W. zijn 10 **Trainingsprincipes**, onder andere afkomstig uit de **leertheorie** en (wetmatigheden uit de) **stressfysiologie** (voorspelbaarheid en beïnvloedbaarheid) zijn richtlijnen voor het borgen van het welzijn tijdens training en omgang.
Het toepassen ervan impliceert dat we werken binnen de soorteigen ethologie = zo veel mogelijk ruimte geven aan soorteigen gedrag. Tevens moeten we het begripsvermogen van het paard = de cognitie, niet over- of onderschatten maar deze onderzoeken en er gebruik van maken waar nuttig, mogelijk en gewenst.
- > Leertheorie en Trainingsprincipes zijn de echt praktische handvaten voor de trainer en toepasbaar voor het effectiever trainen van gewenste gedrag en het voorkomen of vermijden van negatieve stress, ongewenst en/of onveilig gedrag.

Welzijn van het dier waar we mee werken, zowel fysiek als mentaal krijgt meer en meer de aandacht die het verdient. Inmiddels beschikken we over steeds meer concrete richtlijnen over huisvesting, verzorging en voeding. Het 'Bed, Bad en Brood' welzijn (zie Keurmerk Paarden Welzijn).

W.O.W. 10 punten voor Welzijn Onder Werktijd

Een volgende stap is dat we leren HOE het welzijn tijdens training en omgang PRECIES te borgen. Een goed verzorgd, gehuisvest en gevoed paard kan nog steeds last hebben van veel stress wanneer de training elementen bevat die het paard niet begrijpt, fysiek (nog) niet kan of waar het paard in conflict komt met zijn eigen natuurlijke, soorteigen gedrag, behoeftes en verlangens.

Leertheorie, het leggen van verband tussen oorzaak en gevolg...

Dieren (maar ook mensen) leren bepaald (gewenst) gedrag sneller, met minder moeite en minder lichamelijke en geestelijke stress, op steeds lichtere hulpen of signalen, wanneer je aan consequente signalen consequente leuke (attractieve) of minder leuke (aversieve) gevolgen verbind. Ook dieren koppelen sneller oorzaak en gevolg aan elkaar wanneer je steeds hetzelfde... op dezelfde manier vraagt.

Deze aanpak wordt onderschreven door trainers van alle mogelijke soorten te trainen dieren: de trainers van de dolfijnen in Seaworld of het Dolfinarium, de verzorgers van de grote tijgers, de fluisteraar van de honden... Ook de opvoeders, docenten en instructeurs zullen betere resultaten in veel kortere tijd bereiken als ze 'gewoon' consequent zijn...

Consequent: ja is ja en nee is nee, goed is goed en fout is fout, afspraak is afspraak, altijd en overall! Als iets mag, mag het altijd en als het niet mag, mag het nooit! Dat begint al jong. Laat je een schattig pasgeboren veulen aan je jas knabbelen of op je vingers sabbelen? Nee... dat doe je niet. Daarmee leer je het veulen (in de belangrijke imprintfase) feitelijk dat bijten ok is. Een paar maanden later moet je het veulen straffen voor iets wat je het zelf geleerd hebt.

Signalen, opdrachten of hulpen mogen steeds maar voor één uitleg vatbaar zijn.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

Verwerkingsvraag: Wanneer ben je in de ogen van het paard consequent?

- A) Je luistert altijd naar de opdrachten van je docent/instructeur...
- B) Telkens als het paard een gewenste reactie geeft op een signaal/hulp beloon je deze reactie door te stoppen met vragen = 'dank je' (wegnemen van druk = beloning).
- C) Als het paard reageert op je signaal wacht je 5 seconden en dan beloon je het gedrag.
- D) Je geeft het paard altijd een beloning na het rijden, zelf als het even niet zo lekker ging.

De 10 punten voor Welzijn Onder Werktijd.

- Punt 1 ETHOLOGIE en COGNITIE
- Punt 2 LEERTHEORIE
- Punt 3 VLUCHTGEDRAG en ANGSTASSOCIATIES.
- Punt 4 STRESS en CONFLICTEN.
- Punt 5 UNIEKE SIGNALLEN.
- Punt 6 SHAPING
- Punt 7 STAP voor STAP en HULP voor HULP
- Punt 8 ÉÉN GOED ANTWOORD
- Punt 9 Eerst ALTIJD en dan pas OVERAL
- Punt 10 Hij BLIJFT het doen!

- Punt 1, deel 1 Werk met respect voor de ETHOLOGIE, het soorteigen gedrag, ...
- Punt 1, deel 2 ... geef rekenschap aan het begripsvermogen, de COGNITIE van het individu.
- Punt 2 Gebruik LEERTHEORIE, beloon gedrag dat je vaker zien wilt, liefst tijdens de uitvoering.
- Punt 3 Vermijdt of voorkom VLUCHTGEDRAG en ANGSTASSOCIATIES.
- Punt 4 Voorkom of vermijdt STRESS en CONFLICTEN.
- Punt 5 Werk met UNIEKE SIGNALLEN.
- Punt 6 Met SHAPING kan je van een heel klein beetje goed, steeds meer maken.
- Punt 7 Werk STAP voor STAP en HULP voor HULP, maak een plan, vergeet je planning.
- Punt 8 Spreek met het paard ÉÉN GOED ANTWOORD af per signaal of hulp.
- Punt 9 EERST het goede antwoord ALTIJD en DAN PAS train je het antwoord OVERAL.
- Punt 10 HIJ BLIJFT HET DOEN! Ook zonder onophoudelijke 'hulpen' gaat hij gewoon door.

Wetenschappers en gedragsdeskundigen passen deze 10 punten verplicht toe in hun onderzoekswerk. Veel trainers van over heel de wereld doen **vrijwillig** hetzelfde maar vaak nog **zonder** zich daarvan **bewust** te zijn. Het is een geheel nieuwe uitdaging deze principes bewust en consequent, voor iedereen en allemaal, overal en altijd, toe te passen op de omschrijving van een trainingsvoorschrift voor een alle paarden, altijd.

De 10 punten voor W.O.W. werken, gelijk het **Scala van de opleiding** (zie het Lesboek **Instructie IDS 006 t/m IDS 006.9**) merendeels stelselmatig. Dat wil zeggen, dat je stap 4 pas kunt maken als stap

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

1, 2 en 3 er goed in zitten en paard en ruiter vrij zijn van angst en conflicten (o.a. 'discussies' over techniek, uitvoering, tempo en/of leiderschap). In welke volgorde je stap 1, 2 en 3 traint bepaald het paard, de situatie, jouw ervaring, het moment... Zie ook [IDS 005 T/M IDS 005.10](#).

Voortschrijdend inzicht, we zijn doorlopend in beweging

Wereldwijd wordt onderzoek gedaan naar de toepasbaarheid en de implicaties van het werken met de Leertheorie en de Trainingsprincipes (10 punten voor W.O.W.) tijdens training. De redactie van de Lesboeken Paard volgt deze ontwikkelingen op de voet. We zullen wanneer nodig of nuttig nieuwe informatie toevoegen en/of teksten aanpassen. Zie ook www.equitationsscience.com. Informatie mag ook aangedragen door 'leken' of ervaringsdeskundigen. Informatie wordt eerst op het correct gebruik van de richtlijnen gecontroleerd door de redactie of eventueel het Treasure committee van de Lesboeken Paard

> **W.O.W. punt 1 Geef rekenschap aan het soorteigen gedrag en de cognitie (het verstandelijk vermogen) van het dier dat je traint.**

Bij punt 1 van W.O.W. houden we voor, na en tijdens training rekening met het soorteigen gedrag van het paard, daar waar we het soorteigen gedrag te veel, te vaak of te lang begrenzen ontstaat stress voor het paard. Bijvoorbeeld: een paard eet in de natuur bijna doorlopend, daarom maakt de maag onophoudelijk maagzuur aan. Tijdens training kan hij best even zonder knabbels (als ie slaapt eet hij ook even niet) maar trainen met een lege maag geeft problemen met een overdaad aan brandend maagzuur. Voorafgaand aan de training krijgt het paard dus een lichte maaltijd. Brokken liggen zwaarder op de maag dan hooi of gras, feitelijk moeten die minimaal 3 uur voor het leveren van een prestatie gegeven worden. Wanneer het paard zijn brokken een uur voor de taining krijgt en tijdens de training of wedstrijd verteert zal er een, juist ongewenste, 'suikerdip' ontstaan. Poepen kunnen paarden lopend, dat hebben ze in het wild geleerd... Lopend en zelfs rennend. Om te plassen moet een paard stil kunnen staan. Geef rekenschap aan de verstandelijke vermogens van een paard. Het onder of overschatten van vermogens van een individu in training impliceert het risico op welzijnsaantasting. Het kan serieuze gevolgen hebben als een individu voor te dom gehouden wordt. Net zo vervelend is het als je voor 'slimmer dan je bent' wordt aangezien. Een paard straffen voor iets dat wij vinden dat hij zou moeten snappen is op z'n zachtst gezegd, niet zinnig. Beter kun je je verdiepen in HOE en paard denkt, waar hij over kan denken? Wat hij absoluut niet kan denken en welke slimme verbanden hij wel kan leggen. Mensen moeten niet leren te denken voor een paard maar ALS een paard. Dan kijk je toch anders naar de wereld. Zie in dit kader ook het boekdeel W.O.W. Rijden op een beloning, 10 punten voor Welzijn Onder Werktijd van Anne Muller i.s.m. Machteld van Dierendonck, Klinisch Etholoog (beide ook in [C EXPERTKAART](#))

> **W.O.W. punt 2 Maak in je training gebruik van Leertheorie.**

Zonder een goed plan en de juiste **timing** van je signalen heeft een paard geen begrip van goed en fout. Consequent zijn werkt. Ja is ja en nee is nee. Straffen voor het niet opvolgen van een opdracht is niet functioneel.

Een paard begrijpt niets van een beloning of een correctie wanneer deze niet al tijdens of in ieder geval direct volgend op het gewenste of ongewenste gedrag gegeven wordt.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

Elk gedrag dat je beloont ga je vaker zien, gewenst of ongewenst... Elk ongewenst gedrag dat een paard vertoont is hij voor beloond geweest, door jou, door iemand anders of door zichzelf...

> **W.O.W. Punt 3 Vermijd of voorkom Vluchtgedrag**

Een bang paard dat vlucht voor een situatie, mens, ding, voorwerp, signaal, geluid of wat dan ook leert geen gewenst gedrag aan. Het omgekeerde effect treed op. Het paard leert al snel steeds vaker en beter vluchten.

Vermijd of voorkom Angstassociaties. Wanneer het paard angst en negatieve stress koppelt aan een mens of ding dat ter plaatse aanwezig was terwijl het paard bang werd, spreken we van een **angstassociatie** (= stel... er is iets vervelends gebeurt en de trainer droeg een knalroze jas. De volgende keer dat het paard de knalroze rode jas ziet, schiet hij (voor ons om onduidelijke redenen) weer in de stress...

> **W.O.W. punt 4 Voorkom Stress, let op conflictgedrag**

= voorkom discussies en onveilige situaties (conflicten) door steeds, voor een volgende nieuwe vraag gesteld wordt, te controleren (door herhaling) of het paard begrijpt wat er gevraagd wordt. Conflictgedrag bij het paard uit zich in stresssignalen (zie ook [Picto's in LTP en Stresssignalen E 04.03](#)).

Het geven van signalen die elkaar tegenspreken, bijvoorbeeld tegelijk hulpen geven voor een hoger (been) en lager (teugel) tempo, geeft ook aanleiding tot conflictgedrag.

Neusriemen die te strak zitten of andere delen van het harnachement die knellend zijn of pijn veroorzaken, onderdrukken signalen van en/of roepen mogelijk conflict gedrag op omdat ze soorteigen gedragingen, bijvoorbeeld kauwen of likken aan de lippen, onderdrukken. Ook een zadel dat slecht ligt of gedurende de training op de schouder komt te liggen kan beweging begrenzen, onaangenaam klemmen en conflictgedrag oproepen.

> **W.O.W. Punt 5 Gebruik alleen unieke signalen**

Zonder de juiste, unieke, altijd dezelfde vraag blijft het daarop altijd **goede antwoord** voor het paard een raadsel. Een bepaald signaal, een vraag om gedrag (een dressuurhulp) moet altijd in ruim voldoende mate van de andere gebruikte signalen /hulpen verschillen. Een paard moet in staat zijn de vragen goed uit elkaar te kunnen houden.

> **W.O.W Punt 6 Shaping**

Van een heel klein beetje van het goede antwoord maak je meer. Je beloont gedrag dat je vaker wilt zien, nieuw gedrag dat je wilt oproepen beloon je om te beginnen bij het eerste teken dat het paard geeft richting het goede antwoord. Dus als je een paard wilt leren zijn voet op te tillen voor je als je er tegen aan tikt met je hand dan begin je al met belonen wanneer hij de desbetreffende voet ontlast. Door herhaling zal het paard begrijpen wat je wilt. Het paard dat enthousiast raakt en het spel begrijpt zal het gedrag steeds groter maken, vaker doen, beter doen of meer doen... Dan stel je de beloning steeds wat verder uit. Het paard dat de beloning wil geeft een grotere reactie... en zo vorm, boetseer, shape... je nieuw gedrag. Ook onder het zadel vorm je op deze wijze door goed getimed beloningen. Stoppen met vragen is in paarden-taal (ook soorteigen gedrag) ook belonen. Rijden op een beloning vervriendelijkt de training.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

> W.O.W. 7 Stap voor stap

betekent dat je geen treden moet overslaan als je hogerop wilt... De opleiding van paard en ruiter begint op de kleuterschool, dan volgt de basis en pas als die er echt goed in zit kan je wanneer je dat wilt een stapje verder. Een stap of zelfs klas overslaan is voor geen enkele ruiter en geen enkel paard een optie.

Stap voor stap betekent zelfs hulp voor hulp. Ook en vooral bij het zadelmak maken en het aanleren van elk nieuw gedrag zit er duidelijk tijd tussen de elkaar opvolgende signalen en of opdrachten. Vooral elk nieuw signaal, maar feitelijk elke opdracht moet de tijd krijgen bij het paard binnen te komen. Het paard verwerkt de opdracht en geeft er een voor het paard logische reactie op... Is dit niet de reactie die je hoopte, straf het paard dan niet maar pas je eigen gedrag aan. Negeer het gedrag, vraag iets anders wat het paard al wel kent... Beloon dan pas als je de reactie krijgt die je hoopte.

Bij een hoog opgeleid paard zijn de pauzes tussen de hulpen veel korter maar wanneer de 10 punten voor W.O.W. correct toegepast worden zijn de beloningen (pauze van hulpen) duidelijk waarneembaar. Vooral als het paard 'op eigen benen' leerde lopen (zie W.O.W. tot en met punt 10) lopen zullen er duidelijk zichtbare pauzes (beloningen) ontstaan tussen de opdrachten. Ook al worden oefeningen zeer kort na elkaar of aan elkaar ingezetgereden zou een volleerd paard tijdens de oefening zonder onophoudelijke inwerking de opdracht moeten kunnen uitvoeren. Om vervolgens vloeiend in de volgende oefening over te gaan na een signaal van de ruiter. Een oefening stopt wanneer de ruiter een volgende opdracht geeft. Na de wending volgt de opdracht rechtuit... Een paard leert zo stil te staan tot stap gevraagd wordt en door te gaan met galop tot draf gevraagd wordt. Een paard dat niet aan de hulpen staat? Wanneer je in de draf of galop onophoudelijk moet drijven ook gedurende het uitvoeren van opdrachten en oefeningen dan is het paard ongevoeliger aan het worden en is een neerwaartse spiraal ingezet.

> W.O.W. Punt 8 Er is steeds maar ÉÉN goed antwoord

Je kunt met het paard maar ÉÉN goed antwoord afspreken. Je kunt op verschillende manieren 'JA = goed zo'... zeggen. Het enige echte goede antwoord van het paard is blijven doen wat hij NU doet... en dat gedrag beloon je.

'HE = doe eens...' kan je met een beenhulp, maar ook met je teugel, een leadrope of met het wiebelen van je zweep vragen. Het ENIGE ECHTE GOEDE ANTWOORD hangt dan wel af van hoe en waar aan het lichaam van het paard je de vraag precies stelt. Zorg dat jij duidelijk hebt welk ANTWOORD je zoekt en ALLEEN DAT ENE ANTWOORD beloon je steeds.

'NEE' zeggen kan ook op wel 10 verschillende manieren. Toch is het enige juiste antwoord van het paard altijd ... ophouden met doen wat hij doet... en DAT beloon je dan!

Eerlijk en ook voor het paard begrijpelijk trainen?

Als je A vraagt is B het goede antwoord, niet of B of C of D.

Wat dus niet kan is met één signaal, op dezelfde vraag, vijf verschillende antwoorden verwachten! Hier komen ruiters die zowel op kneepjes in teugel stoppen als ook door middel van dezelfde kneepjes op de teugel het paard nageeflijk willen maken in de problemen. Vooral

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

wanneer ze ook nog: achterwaards, stilstaan en opletten op dezelfde manier (met de teugels) aanpakken. Eén signaal voor vijf verschillende responsen zorgt voor verwarring en stress bij het paard. Verlies van impuls en herhaaldelijk gegeven voorwaards drijvende hulpen zijn dan het meest zichtbaar resultaat. Stel je vragen dus op een zodanige wijze dat het paard niet hoeft te kiezen tussen meerdere antwoorden... Verwacht ook zeker geen twee antwoorden op één signaal of vraag tegelijk... Geef éénduidige signalen ofwel stel éénduidige vragen.

Er is op een vraag steeds maar één goed antwoord (correcte reactie) van het paard mogelijk (meerkeuze vragen zijn niet geschikt voor paarden).

> **W.O.W. Punt 9 Eerst het antwoord altijd, dan pas overal
Eerst doe je op één plek alles altijd hetzelfde daarna ga je naar 'overal'...**

Bij het trainen van nieuw gedrag of oefeningen is het belangrijk dat alle details in de omgeving van het paard 'in opleiding' steeds gelijk blijven. Is er steeds hetzelfde vertrouwde of telkens een ander paard aanwezig in de horizon van het paard in opleiding? Ook wanneer het paard bijvoorbeeld zadelmak wordt gemaakt door drie verschillende ruiters maak je het veel moeilijker voor het paard dan nodig. Eén trainer (met hulp vanaf de grond) dus om te beginnen. Op als mogelijk eerst steeds op dezelfde plek in de rijbaan voor het eerst je voet in de beugel en zo voort. De trainer geeft elke (drijvende) hulp, steeds op precies dezelfde plaats aan het lichaam. Ook het harnachement... de instructeur in het midden... de zweep, eventuele aanwezige pionnen... Alles is in het beginstadium van het trainen van nieuw gedrag elke keer en elke dag precies hetzelfde... Tot het paard echt (99 van de 100 keer) begrepen heeft wat de ruiter met de hulp op die plek vraagt... Dan ga je een stap verder en kijk je of het op andere plekken in de rijbaan en bijvoorbeeld buiten altijd met weer precies dezelfde (been)hulp ook lukt.

Voordat een paard geschikt is om in de rij school te werken heeft het dus een heel ander leertraject afgelegd dan een paard dat naar de top van de dressuur gereden wordt.

Wanneer weet je dat het (voor nu) goed genoeg is?

Een ruiter weet dat een antwoord op een drijvende hulp voor een overgang minimaal gelijk is aan het vorige goede antwoord wanneer het paard leert de overgang steeds binnen evenveel tellen te maken. Als het paard nu steeds binnen drie tellen: 1, 2, 3... het antwoord geeft, kan de ruiter dit antwoord belonen. Komt er binnen drie tellen geen antwoord, geen gewenste reactie = dan versterkt de ruiter bij de vierde tel... de hulp tot het paard AHA... het gewenste antwoord geeft. Komt het antwoord al bij de tweede tel (al op een lichtere hulp) dan beloont de ruiter dit betere antwoord.

Het betere antwoord wordt beloont, dan is dat duidelijk! Als het paard op een signaal of hulp een steeds enthousiastere, snellere, of mooiere reactie geeft... Of nog steeds goed reageert op een steeds kleiner wordende hulp of een minimaler signaal dan beloon je dat direct! Zo sla je samen de weg in naar een steeds beter resultaat. Wanneer je wilt dat het paard gedrag aan leert houden zonder dat jij steeds een signaal daar voor moet geven (een onophoudelijke hulp) stel je een het geven van een beloning steeds een beetje langer uit. Zo leer je een paard niet alleen iets te doen maar het ook te blijven doen.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

> **W.O.W. Punt 10 Het blijvende antwoord**

Het onafhankelijk van onophoudelijke hulpen kunnen werken, schept letterlijk rust en ruimte voor een fijnere (kleinere) communicatie.

Een paard dat heeft geleerd gedrag uit te blijven voeren 'zolang er niets anders en tot er iets anders wordt gevraagd' (en er is geen conflict met soorteigen of fysieke behoeften) zal... niet onophoudelijk geprikkeld hoeven worden gedrag aan te houden. Het paard blijft zonder verder voorwaarts drijvende hulpen blijven draven, stappen of galopperen als dat gevraagd wordt. Het paard zal sneller leren zelf (onafhankelijk) balans te bewaren, zonder steun aan de ruiter te nemen. Het 'bevestigde' signaal is ook een 'blijvend antwoord'. Een jong of onzeker paard wordt in het begin steeds getraind in het bijzijn van een meer ervaren paard en steeds op dezelfde rustige veilige plek. Een signaal aan het paard is pas volledig bevestigd (punt 10) als het paard 'altijd en overal' ook op andere plaatsen en onder andere omstandigheden kalm en zonder aarzelen dezelfde of wellicht zelfs een betere versie van de gewenste reactie geeft.

Verwerkingsvraag: een paard valt steeds uit de galop als de ruiter het niet ondersteund met voorwaarts drijvende beenhulpen, waar moet de ruiter aan werken...

- 1 Voorkom angst en vluchtgedrag.
- 2 Voorkom conflicten met het soorteigen gedrag.
- 3 Zorg dat je timing (van beloning/bekrachtiging) in orde is.
- 4 Zorg dat je signaal, uniek en éénduidig is.
- 5 Zorg dat er maar één goed antwoord mogelijk is op een signaal.
- 6 Maak een goed stappenplan en sla niets over.
- 7 Zorg dan dat steeds alleen het betere antwoord (het langer aanhouden van gedrag of het verbeterd reageren) wordt beloont.
- 8 Zorg dat het paard het gedrag aanhoudt tot de volgende vraag gesteld wordt.

- A) 3 en 7
- B) 2, 4, 6
- C) 3 en 8

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

Waar en wanneer = altijd

Voorspelbaar en Beïnvloedbaar

Op het gebied van de **stressfysiologie** lijken mensen en paarden heel veel op elkaar. Waar wij negatieve stress van krijgen is feitelijk gelijk aan waar het paard last van ondervindt. Over het algemeen ondervindt een individu negatieve stress wanneer het leven minder beïnvloedbaar en minder voorspelbaar wordt. Andersom daalt het stress niveau wanneer het leven voorspelbaarder wordt en naarmate het individu meer invloed heeft op een situatie. De trainer draagt zorg voor het welzijn van het paard tijdens training wanneer de training voor dat paard in zekere mate (basaal) voorspelbaar is en in een bepaalde mate beïnvloedbaar wordt. In de kaart [PT 09.00 Opvoeden en Zadelmak maken](#) wordt een en ander aan de hand van de praktijk besproken.

Ook in andere kaarten van het Lesboek PT zullen praktijkvoorbeelden gegeven worden: wat maakt een training voorspelbaar? Hoe verwerk je de feedback die het paard je geeft, hoe geef je daardoor het paard letterlijk en voortdurend zelf een bepaalde mate van invloed op de training?

Waarmee

Met twee of meer... ook tijdens training zegt de Stressfysioloog en de Gedragsdeskundige.

Een paard is een groepsdier. Een groepsdier is meer op zijn gemak wanneer een soortgenoot zichtbaar (ergens in de **visuele horizon**) aanwezig is. Een groen paard ondervindt (gemeten) minder stress bij het (eerste) samenwerken met de mens wanneer een ervaren paard aanwezig is bij de trainingen. Natuurlijk zijn er paarden die het prima vinden alleen met hun ruiter een bosritje te gaan maken en zo... Maar de eerste paar keer, weet iedere ruiter, is het fijn om met een ervaren paard de eerste buitenritten te maken. Ook de wedstrijdruiter weet dat sommige paarden meer moeite hebben met een indoor- locatie waar het paard uit het zicht van andere paarden moet presteren. Buiten, waar meer ringen zijn en altijd paarden in de visuele horizon, let het paard 'ineens wel' beter op de ruiter. Daarom is het kunnen 'wegrijden van een groep' bijvoorbeeld een vast onderdeel van het examen voor het [ruiter- en menbewijs](#). Zie ook [PT 09.06 Beleren gangenpaarden, de IJlander](#).

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

Verwerkingsvraag: welke zaken roepen voor jou negatieve stress op en wat levert je juist het gevoel van positieve stress?

- A) Verliefd zijn.
 - B) Eten als je honger hebt.
 - C) Samen zijn met familie.
 - D) Samen zijn met vrienden
 - E) Alleen zijn.
 - F) Nablijven op school.
 - G) Solliciteren voor een baan/plek die je graag wilt.
 - H) Niet weten wat er boven je hoofd hangt.
 - I) Meedoen aan een spel dat volgens de regels gespeeld wordt.
 - J) Niet gehoord worden.
 - K) Je vervelen.
 - L) Nieuwe dingen leren/ begrijpen.
 - M) Op je kont ploffen na een lichamelijke pittige prestatie.
 - N) Een marathon lopen.
 - O) Deelnemen aan een wedstrijd.
- *meer correcte antwoorden mogelijk

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd
> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

Aanvullende verwerkingsvraag: lees bovenstaande antwoorden nog een keer door maar nu door de ogen van een paard!

- A) Verliefd zijn.
 - B) Eten als je honger hebt.
 - C) Samen zijn met familie.
 - D) Samen zijn met vrienden
 - E) Alleen zijn.
 - F) Nablijven op school.
 - G) Solliciteren voor een baan/plek die je graag wilt.
 - H) Niet weten wat er boven je hoofd hangt.
 - I) Meedoen aan een spel dat volgens de regels gespeeld wordt.
 - J) Niet gehoord worden.
 - K) Je vervelen.
 - L) Nieuwe dingen leren/ begrijpen.
 - M) Op je kont ploffen na een lichamelijke pittige prestatie.
 - N) Een marathon lopen.
 - O) Deelnemen aan een wedstrijd.
- *meer correcte antwoorden mogelijk

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Paarden Trainen, lesboek 6

We hebben een normaal paard, zonder enge ziektes in een schone prettige paardvriendelijke omgeving staan. Het paard heeft gegeten, gedronken gerust en contact gehad met soortgenoten. Met zo een paard kan je aan het werk. Om gezond te blijven heeft een paard veel beweging nodig. We doen dat door het paard buiten te zetten, met vriendjes te laten spelen maar ook door het te trainen met ons te werken. Aan de hand lopen en voorbrengen, van vrij werk naar longeren op het hoogste niveau, van zadelmak maken tot het aanleren van de drie basisgangen. Alle taken steeds in volgorde van opkomst.

Prestatie-indicator

De student adviseert de eigenaar met overtuiging en verdedigt zo nodig het eigen advies bij weerstand of tegenwerping, zodat de eigenaar inzicht krijgt in de mogelijkheden van beperkingen van het paard.

- > De student informeert de eigenaar over de vorderingen en de capaciteiten van het paard.
- > De student traint paarden in lijn met de binnen de organisatie en paardensport geldende ethische normen en waarden. De student toont vakdeskundigheid bij het vaststellen van de mogelijkheden van het paard en de wensen en mogelijkheden van de eigenaar en het observeren van het paard, toont een onafhankelijke zit en zoveel rijkunstig gevoel dat De student het paard optimaal kan trainen en De student toont atletisch vermogen, aangepast aan paard en situatie, waarbij coördinatie en uithoudingsvermogen van groot belang zijn.
- > De student zorgt ervoor dat De student goed op de hoogte is van de bestaande materialen en middelen voor de training van paarden en hun gebruiksmogelijkheden en maakt op basis van de vraag of het probleem dat speelt de juiste keuze. Daarnaast gebruikt De student materialen en middelen waarvoor ze bedoeld zijn en zorgt ervoor goed op de hoogte te zijn van de werking van de te gebruiken materialen en middelen.
- > De student bepaalt de trainingsactiviteiten, bewaakt de voortgang van de training en is zich voortdurend bewust welke zaken een positief of negatief effect op de voortgang kunnen hebben.
- > De student houdt zich aan veiligheidsregels en volgt voorschriften op, gebruikt materialen en apparatuur op een veilige manier en ziet toe op de veiligheid tijdens de training.

Leerlijn niveau II

De student kan alle praktijkhandelingen uitvoeren met een beleerd paard en kan dit paard op conditie houden en of de conditie verbeteren. De student werkt met het paard volgens een aan het paard aangepast stappenplan.

Leerlijn niveau III

De student kan alle praktijkhandelingen stap voor stap uitvoeren met een onbeleerd paard en kan dit paard op niveau brengen (3 gangen) en of het niveau verder verbeteren.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Leerdoel

Het voorkomen van pijn, angst en chronische stress tijdens training door doordachte trainingsmethodes en richtlijnen voor welzijn tijdens training = W.O.W. toe te passen en de signalen van het paard als leidraad voor het trainingsverloop te gebruiken.

W.O.W. = Welzijn Onder Werktijd zie kaart [PT 01](#)

Student

De student moet grotendeels op 'eigen kracht' leren met behulp van deze praktijk kaarten.

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Inhoud

Richtlijnen voor Welzijn Onder Werktijd

> Code PT 01.00, onderdeel van Richtlijnen

16

- 16 Leerdoel
- 16 Theorie
- 16 Waarom
- 16 W.O.W. Welzijn Onder Werktijd is afgeleid van de 10 Trainingsprincipes van ISES
- 17 Leertheorie, het leggen van verband tussen oorzaak en gevolg...
- 18 De 10 punten voor Welzijn Onder Werktijd.
- 19 > W.O.W. punt 1 Geef rekenschap aan het soorteigen gedrag en de cognitie
- 19 > W.O.W. punt 2 Maak in je training gebruik van Leertheorie.
- 20 > W.O.W. Punt 3 Vermijd of voorkom Vluchtgedrag
- 20 > W.O.W. punt 4 Voorkom Stress, let op conflictgedrag
- 20 > W.O.W. Punt 5 Gebruik alleen unieke signalen
- 20 > W.O.W. Punt 6 Shaping
- 21 > W.O.W. 7 Stap voor stap
- 21 > W.O.W. Punt 8 Er is steeds maar ÉÉN goed antwoord
- 23 > W.O.W. Punt 10 Het blijvende antwoord
- 24 Waar en wanneer = altijd
- 24 Voorspelbaar en Beïnvloedbaar
- 24 Waarmee

Training, diverse stijlen

> Code PT 01.01

27

- 27 Diverse stijlen, toch allemaal beginnen bij het begin...
- 27 Diverse stijlen, allemaal binnen dezelfde richtlijnen!
- 27 De stijl van 'de meest gemiddelde' manege
- 27 Feitelijk is het inmiddels een ratjetoe geworden.
- 28 Stijl: regulier sportgericht (bijvoorbeeld KNHS verenigingen, beroepsmatig trainende ruiters)
- 28 Engels
- 28 Engelse stijl 2.0
- 29 Duits
- 29 Franse stijl
- 30 Spaans Iberisch
- 30 Klassiek en Academisch
- 30 Western
- 31 Freestyle of Natural Horsemanship
- 31 Op weg naar 'oude school, nieuwe stijl, SMART school...'
- 32 Akasha Rijkunst, manege/pension Akasha College cursussen en opleidingen

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Leerlijn Paard, opbouw training	
> Code PT 01.02, onderdeel van Training	34
Dagbesteding, training en vrije beweging	
> Code PT 01.03, onderdeel van Training	37
37 Vooraf weten / kennis van: Uit de Gids voor goede Praktijken Paard:	
37 Beweging	
Loop- en schuilstallen	
> Code PT 01.04, onderdeel van kennis over div. stalsystemen	41
Paard vastzetten met Paardenknoop	
> Code PT 01.05, onderdeel van Hanteren	46
Introductie Paardmanschap	
> Code PT 02.01, onderdeel van Hanteren	50
50 Paard + man + vakmanschap = horse – man - ship!	
50 PAARDENTAAL, dat is waar het begint!	
52 Paardenmensen en mensen met paarden	
52 Naar de praktijkschool, beginnen bij het begin...	
53 Met acht of tien paarden tegelijk	
Introductie Paardmanschap	
> Code PT 02.01.01, onderdeel van Hanteren	54
57 Om het paard van richting te doen veranderen kan je verschillende manieren gebruiken.	
57 Wijken voor druk	
58 Fases in het Vrij werk	
58 Tweede fase:	
58 Join up, het paard komt naar je toe!	
59 Derde fase, 'follow me...' volg mij...	
60 Vierde fase:	
Lopen aan de hand en stoppen	
> Code PT 02.01.02, onderdeel van Hanteren	61
Lopen aan de hand, achterwaarts	
> Code PT 02.01.03, onderdeel van Hanteren	64
Lopen aan de hand, omdraaien	
> Code PT 02.01.04, onderdeel van Hanteren	67
67 Buitenom, voorhand van je af	
68 Binnendoor, achterhand van je af	

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Voorbrengen 'op het harde' en buigproef	
> Code PT 02.01.05, onderdeel van Hanteren	70
71 De buigproef	
Voorbrengen 'op het zachte'	
> Code PT 02.01.06, onderdeel van Hanteren	73
Los Springen	
> Code PT 02.01.07, onderdeel van Hanteren	76
Het paard uit een groep halen	
> Code PT 02.01.08, onderdeel van Hanteren	79
Met 2 paarden tegelijk lopen	
> Code PT 02.01.09, onderdeel van Hanteren	83
Conditie beleerd paard inschatten	
> Code PT 02.02, onderdeel van Training	86
87 1e beoordeling algehele conditie paard: ...	
89 Onder het zadel	
Trainingsprogramma paard opstellen	
> Code PT 02.02.01, onderdeel van Training	94
95 STAP 1	
95 STAP 2	
95 STAP 3	
96 STAP 4	
96 STAP 5	
Revalideren na blessure	
> Code PT 02.02.02, onderdeel van Training	99
100 Blessures van de weke delen van het bewegingsapparaat (spieren):	
100 Blessures van de pezen, kapsels en banden (herstel na OCD operatie etc.)	
101 Blessures van de harde delen (botten)	
Conditie van een paard onderhouden	
> Code PT 02.02.03, onderdeel van Training	102
Conditie van het paard verbeteren	
> Code PT 02.02.04, onderdeel van Training	104
Training: verslag, ontwikkeling bijhouden	
> Code PT 02.02.05, onderdeel van Training	106

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Trainingsplan, overleggen en bijstellen	
> Code PT 02.02.06, onderdeel van Training	108
Dressuurtechnisch niveau verbeteren	
> Code PT 02.02.07, onderdeel van Training	110
Longeren fase 1	
> Code PT 02.03, onderdeel van Longeren	112
112 Hoe kan jij je voorbereiden?	
114 Doel van het longeren	
116 Werkomschrijving Longeren fase 1	
117 Kenmerken van een goede longeer sessie fase 1 van een paard.	
119 Takt = Ritme en regelmaat = Onderdeel van het Scala van de opleiding voor de longeur	
121 Ontspanning (losgelatenheid), onderdeel van het Scala van de opleiding voor de longeur	
121 Nageeflijkheid, onderdeel van het Scala van de opleiding voor de longeur	
121 Aanleuning, onderdeel van het Scala van de opleiding voor de longeur	
123 De houding van het paard	
124 Als voorbereiding op het longeren beschikt de longeur over theoretische rijtechnische kennis.	
124 Goed longeren	
125 Een goedgaand paard aan de longe, het eindresultaat van Fase 1 (longeren zonder hulpteugel).	
126 Hulpen bij het longeren	
128 Aanwijzingen voor het groene paard	
128 Africhtingsomstandigheden, wat maakt het moeilijker...	
129 Aanvang Longeren 1e fase van vrij werk naar de longe	
129 Aanleren van stemhulpen	
130 De signalen van ontspanning en begrip	
131 Benodigdheden voor het longeren fase 1	
132 Uitzetten Longeercirkel	
132 Bevestiging van longe	
132 Methode 1 (meest gezien):	
133 Methode 2:	
133 Methode 3:	
134 Methode 4:	
134 Methode 5:	
134 Methode 6: Werken met de kaptoom .	
135 Methode 7:	
135 Methode 8:	
136 Methode 9:	
137 Longeren in de PRAKTIJK 1e fase: de gewenningsfase	

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

137	Waarom komt dit aanleren van de ophouding (voor stelling) eerst?	
140	De longe, vasthouden en geven van hulpen	
141	Beginnen met het longeren	
146	Van hand veranderen	
147	Werken met balken aan de longe	
148	Verkeerde galop aan de longe	
149	Paard 'slaat op hol'	
150	Paard draait ongewild naar binnen tijdens het longeren	
151	Paard draait met het hoofd naar buiten tijdens het longeren	
Harnachement		
>	Code PT 03.00, schutblad voor printversie	153
Harnachementscontrole		
>	Code PT 03.01, onderdeel van Harnachement	154
	156 Beugelriemen wisselen	
	158 Gebroken boom	
Harnachement reinigen		
>	Code PT 03.02, onderdeel van Harnachement	161
Harnachement verzorgen		
>	Code PT 03.03, onderdeel van Harnachement	167
Tuigcontrolelijst, maken en invullen		
>	Code PT 03.04, onderdeel van Harnachement	172
	174 Er zijn meerdere soorten hoofdstellen	
	176 Een passend hoofdstel met bit omdoen	
	176 Hoofdstel op maat afstellen	
	178 Hoofdstel met bit voor het eerst omdoen bij een jong, halstermak paard.	
Bitten passen		
>	Code PT 03.05.01, onderdeel van Harnachement	179
Bitten op slijtage controleren		
>	Code PT 03.05.02, onderdeel van Harnachement	182
Diverse Neusriemen		
>	Code PT 03.06, onderdeel van Harnachement	185
Bitloze optomingen		
>	Code PT 03.07, onderdeel van Harnachement	189

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Verschillende soorten zadels

> Code PT 04.00, onderdeel van Harnachement 191

- 191 Onderdelen van het zadel:
- 192 Twee categorieën: zadels met een boom en boomloze zadels.
- 192 Dressuurzadels
- 192 Veelzijdigheidszadels
- 193 Springzadels
- 193 Westernzadel
- 193 Australisch stockzadel
- 193 Endurance zadel
- 194 IJslands zadel
- 194 Renzadel
- 194 Dameszadel
- 194 Iberisch zadel
- 195 Boomloos zadel

Zadels passen

> Code PT 04.00.01, onderdeel van Harnachement 197

- 200 Hoe zit het zadel precies in elkaar....
- 202 Het zadel ligt bloot en zonder singel op de rug
- 204 Na het singelen
- 205 De ruiter in het zadel

Zadels passend maken, noodoplossingen

> Code PT 04.01, onderdeel van Harnachement 207

Repareren en vervangen Harnachement

> Code PT 04.02, onderdeel van Harnachement 211

- 212 Hoofdstellen repareren

Opzadelen en hoofdstel omdoen

> Code PT 04.03, onderdeel van Harnachement 214

- 215 Opzadelen
- 216 Hoofdstel omdoen
- 216 Beenbescherming
- 216 Hulpteugels
- 217 Springsingel
- 217 Borsttuig
- 217 Afzadelen
- 218 Verzorg het paard verder
- 218 Harnachement opruimen

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Beenbescherming, algemeen

> Code PT 05.00, onderdeel van Harnachement 219

- 219 Peeskappen
- 219 Springschoenen
- 220 Strijklappen
- 220 Peeskappen
- 221 Springschoenen
- 221 Strijklappen

Bandageren

> Code PT 05.01, onderdeel van Beenbescherming 222

Transportbeschermers

> Code PT 05.02, onderdeel van Beenbescherming 224

- 224 Wat de voor en wat zijn de nadelen zijn van bandages als transportbeschermer.
- 224 Wat de voor en nadelen zijn van normale transportbeschermers:
- 226 Alternatieven

Longeren fase 2, met hulpteugels

> Code PT 06.0, onderdeel van Longeren 227

- 227 Wat een examiner zou willen zien:
- 227 Voorbereiden op een eventueel examen:
- 230 Werkomschrijving A (hoe precies): longeren fase 2
- 232 Eindresultaat fase 1
- 233 Aanvang fase 2: Wennen aan de hulpteugels
- 233 Ook een hulpstuk, de Kaptoom
- 234 Wennen aan de staarriem
- 234 Resultaat midden fase 2: het paard is gewend aan de hulpteugel
- 235 Eindresultaat fase 2: het begin van verzameling
- 236 Werkfase 2e deel
- 236 Werken aan buiging
- 238 Na lengtebuiging komt opwaartse buiging
- 240 Van het midden naar het einde van Longeren fase 2;
- 240 Impuls en Schwung aan de longe
- 241 Doorlaatbaarheid aan het eind van fase 2
- 241 Fase 3
- 241 Rechtgericht zijn op de cirkel met stelling, buiging
- 242 Achterhand versterkende oefeningen in de derde fase
- 243 Aan de teugel, het bijgezette paard gaat rechtgericht, aan de longe
- 244 Eindresultaat fase 3: verzameling en daardoor oprichting
- 244 Fase 4 en verder... alleen bereikbaar voor echte 'die hards'
- 245 VALKUILEN BIJ HET LONGEREN MET HULPTEUGEL

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

245 Binnenkant korter	
245 Achter de teugel lopen	
245 Paard hangt in de hulpteugels	
Algemene kennis over werking hulpteugels	
> Code PT 06.01, onderdeel van Hulpteugels	247
247 Hulpteugels voor longeren en rijden	
247 Stap voor stap	
248 Lengte van de hulpteugel	
248 Geduld	
249 Bijzet	
249 Longeren fase 1 PT 02.03 en 2 PT 06	
251 Hulpteugels tijdens het rijden	
251 Verzet	
252 Verboden	
Algemene kennis over werking hulpteugels	
> Code PT 06.01.01, onderdeel van Hulpteugels	253
Bijzetteugel	
> Code PT 06.02, onderdeel van Hulpteugels	257
Longertouwtje	
> Code PT 06.03, onderdeel van Hulpteugels	259
Pessoateugel	
> Code PT 06.04, onderdeel van Hulpteugels	262
263 Het omdoen van de Pessoa, voor je begint:	
268 Vier mogelijke manieren van instellen	
270 Longeren met een voor de pessoa 'groen' paard	
Gogue	
> Code PT 06.05, onderdeel van Hulpteugels	271
271 De Gogue	
271 Bevestigen:	
Chambon	
> Code PT 06.06, onderdeel van Hulpteugels	272
Longeren met dubbele of lange lijnen	
> Code PT 06.08, onderdeel van Longeren	274
275 Stilstaan...	
276 Bij een paard dat de buitenteugel niet wil aannemen...	
276 Dan de 'moeilijke kant'	

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Verschillende soorten teugels	
> Code PT 07.00, onderdeel van Harnachement	278
Martingaal	
> Code PT 07.01, onderdeel van Hulpteugels	280
281 Martingaal omdoen en afstellen (eerste keer)	
282 Afstellen	
282 Martingaal afdoen	
282 Martingaal weer omdoen, tweede keer	
Elastische halsverlenger	
> Code PT 07.02, onderdeel van Hulpteugels	284
284 Bevestigen en op maat maken:	
Slofteugel	
> Code PT 07.03, onderdeel van Hulpteugels	286
288 Bevestiging van de slofteugel	
288 Gebruik van de slofteugel	
Thiedemanteugel	
> Code PT 07.04, onderdeel van Hulpteugels	290
Bitten, kennis over de werking	
> Code PT 08.00, onderdeel van Bitten	292
292 Verschillende bidden	
293 De mondstukken	
293 Verschillende bitringen/wangsteunen	
293 De plekken waar via bit en teugels druk kan ontstaan zijn:	
294 Bij een bit met een hevel, hefboomwerking	
Ongebroken mondstuk	
> Code PT 08.01, onderdeel van Bitten	295
295 Bit met ongebroken mondstuk	
Enkel gebroken mondstuk	
> Code PT 08.02, onderdeel van Bitten	296
296 Enkel gebroken bit	
Dubbel gebroken mondstuk	
> Code PT 08.03, onderdeel van Bitten	298
298 Dubbel gebroken bit	
Anders gebroken mondstukken	
> Code PT 08.04, onderdeel van Bitten	300

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Watertrens	
> Code PT 08.05, onderdeel van Bitten	302
Bustrens	
> Code PT 08.06, onderdeel van Bitten	303
D - Trens	
> Code PT 08.07, onderdeel van Bitten	304
Kneveltrens	
> Code PT 08.08, onderdeel van Bitten	305
Bitten met hefboomwerking	
> Code PT 08.09, onderdeel van Bitten	306
306 De Pelham	
307 Stang	
309 Pelham	
309 Pessoa bit	
310 Schenkeltrens	
Myler bidden	
> Code PT 08.10, onderdeel van Bitten	311
311 Myler bidden	
311 Kenmerken:	
312 Verschillende 'levels'	
Materialen voor bidden	
> Code PT 08.11, onderdeel van Bitten	314
314 Materiaal voor bidden	
314 RVS (roestvrij staal)	
314 Koper	
315 Argentaan	
315 Aurigan	
315 Kunststof	
316 Rubber	
316 Aluminium	
316 IJzer (Sweet iron)	
317 Leer	
317 Omkleden van bit	
Tonglepels en tongspeeltjes	
> Code PT 08.12, onderdeel van Bitten	318
318 Tongspeeltje en tonglepel	

Paarden Trainen en Longeren

Lesboeken Paard 6

Tongvrijheid mondstuk, tongboog	
> Code PT 08.13, onderdeel van Bitten	319
319 Tongvrijheid	
Opvoeden en zadelmak maken	
> Code PT 09.00, Opvoeden en Zadelmak maken	321
321 Het verschil maken?	
322 Opvoeden (opgevoed houden) van groene (en eventueel verprutste) paarden	
324 Aandacht van het paard vragen... FOCUS!!!	
325 Een 'handje' gebruiken,	
325 Clickertraining en andere stijlen of wegen naar Rome	
326 Een paard is geen hond	
326 Een methode, welke dan ook, wordt voor het paard voorspelbaar als;	
327 Hoe geef je een paard invloed op de training?	
329 Reacties; Volgen, Vergeten, Verdragen, Vluchten, Vechten, Verstijven of Vallen	
331 Hoofdstel met bit voor het eerst omdoen bij een jong, halstermak paard.	
331 Zie ook PT 03.05.	
332 Het paard voorbereiden op het werken met bit	
333 Desensitiseren	
338 Gaan zitten	
Zadelmak maken, assisteren als groom	
> Code PT 09.01, Opvoeden en Zadelmak maken	340
Zadelmak maken assisteren als grondman	
> Code PT 09.02, Opvoeden en Zadelmak maken	342
Zadelmak maken, assisteren als ruiter	
> Code PT 09.03, Opvoeden en Zadelmak maken	344
Zelfstandig zadelmak maken met assistent	
> Code PT 09.04, Opvoeden en Zadelmak maken	346
Groen paard beleren tot drie basisgangen	
> Code PT 09.05, Opvoeden en Zadelmak maken	348

